

**El procés de
transició a la vida
adulta en la
persona amb
discapacitat**

Elena Ferrer Cerdà

Educació i Cultura
(1999), 12:
185-193

El procés de transició a la vida adulta en la persona amb discapacitat

Elena Ferrer Cerdà
Universitat de les Illes Balears

Sumari

Malgrat que el desenvolupament de la persona passa per un seguit de transicions (Jové i Valls, 1999), sens dubte una de les més significatives és el pas a la vida adulta. En la persona discapacitada aquest procés té una especial importància a causa dels factors personals, familiars, socials i educatius que el dificulten.

Des del present article es pretén fer una breu anàlisi de les principals característiques d'aquesta transició, així com de les opcions que té el discapacitat adult quant al treball, l'habitatge i l'esbarjo.

Summary

Even through the development of the person suffers a number of transitions (Jové and Valls, 1999) the passing to the adult live is with no doubt one of the most signifiants. On a disabled person this process has a special interest, due to the personal, familiar, social and educational factors that render is difficult.

With this article we would like to do a short analisys of the main characteristics of this transition as well as the options a disable adult has as far as the job, the accommodation and leisure are concerned.

1. Introducció

La transició cap a la vida adulta és un procés que es produeix de forma gairebé espontània en la majoria de les persones. L'adolescent pren tot un seguit de decisions, aprèn les normes socials i les habilitats per endinsar-se en un món (el d'adult) amb el qual conviu però en el qual encara no s'ha integrat, inicia les primeres relacions sexuals, pertany a un grup més o menys estable i un cop ha acabat l'escolarització obligatòria fa una tria entre accedir al món laboral o continuar estudiant i posposar aquesta entrada al treball productiu per a anys posteriors. Aquest conjunt de passes pareixen del tot naturals i algunes ni tan sols es planifiquen explícitament, ni s'ensenyen directament dins un procés totalment programat. Podem dir que això és així només en un sector (això sí, majoritari) de la nostra societat.

En el cas que ens ocupa, la persona amb discapacitat, la transició a la vida adulta forma part d'un procés planificat, ordenat, en el qual es va preparant el jove per assumir el conjunt de rols propis de l'adultesa i enfrontar-s'hi. Aquest procés es veu dificultat per un seguit de circumstàncies, la majoria alienes a ell, però que acaben per afectar-lo. Seguint PALLISERA (1997), podem organitzar aquests factors pertorbadors del procés cap a la condició d'adult en la persona amb discapacitat en tres àmbits:

1. Factors relacionats amb les característiques de la persona mateixa, és a dir, les necessitats específiques que una persona amb discapacitat física, psíquica o sensorial pot tenir i que d'alguna manera es conformen com un aspecte que en dificulta la integració. I això és així per la resposta que socialment es dona a aquestes necessitats, resposta que estarà en funció de la percepció social de la situació.

Com apunta la mateixa M. PALLISERA (1997, 258):

«...els efectes socials de l'etiquetatge: el fet d'atribuir a una persona la condició de disminució, i sobretot de disminució psíquica, comporta unes conseqüències directes: automàticament es condicionen les expectatives no només de pares i membres de la societat, sinó moltes vegades les dels propis professionals».

2. Aspectes relacionats amb l'entorn, entre els quals podem destacar les barreres socials que tanquen les portes davant la persona amb discapacitat. Si bé els principis de normalització i d'integració s'estan fent presents a la majoria de les nostres escoles, aquest fet no es transmet amb la mateixa intensitat a la resta de les situacions. Són les actituds negatives envers les persones discapacitades les que actuen com un mur que en dificulta la inclusió al seu context social i, en conseqüència, el desenvolupament dels rols que serien normals en funció de la seva edat.

«Un conocimiento a fondo de las personas con discapacidad únicamente es posible con la presencia de estas personas en las actividades y en los grupos sociales. Es, por tanto, a través de su inserción en la sociedad como las actitudes de ésta ante las personas discapacitadas irán modificándose. No podemos esperar a que cambien las actitudes para tratar de integrar. Más bien al contrario, a través de la integración se cambiarán las actitudes» (M. C. GARCÍA 1997, 308).

3. Aspectes relacionats amb el procés educatiu que han viscut les persones amb discapacitat, en què podem parlar tant del tipus de programes, els objectius que s'han plantejat, els continguts, la seva metodologia, com també de les actituds dels educadors envers el discapacitat, que podrà ser, com s'apunta anteriorment, un factor afavoridor o limitador de les capacitats de la persona que està sota la seva responsabilitat.

De fet, com apunta MUNTANER (1996), la formació de les persones amb discapacitat ha de garantir el pas de l'escolaritat obligatòria a la vida activa i independent, cobrint tres grans objectius: una educació adequada, la preparació per a la vida social i dotar-les de les oportunitats per gaudir d'un nivell adequat d'autonomia personal.

Fent una crítica als programes educatius dirigits a l'adolescent amb discapacitat, Montobbio afirma: *«salvo loables excepciones, las experiencias formativas propuestas a nuestros jóvenes se encaminan más hacia la cultura de la discapacidad (o de los estereotipos que la caracterizan) que a la del mundo del trabajo»* (1995, 42).

2. El concepte de transició a la vida adulta

L'expressió transició a la vida adulta apareix amb freqüència en la bibliografia dels darrers anys, malgrat que no hi ha excessiva unanimitat a l'hora de definir-la ni de delimitar el marge d'acció. Podem trobar-nos amb dues tendències que si no són oposades, sí que es diferencien per l'amplitud dels contextos que tracten.

La primera formula les seves definicions de transició a la vida adulta fent només referència a l'accés al món laboral. D'aquesta manera podem trobar afirmacions d'aquest estil: «proceso orientado a los resultados que comprende un amplio rango de servicios y de experiencias que desembocan en el empleo» (GALLIVAN-FENLON, 1995, 15).

La segona fórmula per entendre la transició a la vida adulta engloba la primera però va un poc més enllà. S'accepta la idea que per aconseguir la màxima independència de la persona adulta amb discapacitat el fet de tenir un treball és positiu, però no suficient.

De fet, la vida de la majoria dels adults que coneixem no es redueix només al treball, sinó que disposen d'un temps lliure que organitzen com volen i comparteixen amb les persones que desitgen, tenen una parella o família i una llar de la qual encarregar-se. Tots aquests rols no s'han de descartar per a la persona amb discapacitat i per tant no podem parlar només de transició fent referència a l'aspecte laboral sinó que haurem d'abraçar aspectes com l'habitatge, les relacions afectives i sexuals i el temps lliure.

Així, es pot definir la transició a la vida adulta de la persona amb discapacitat com el procés planificat a través del qual, i amb els suports necessaris, la persona assolirà una independència que li permetrà participar de diferents entorns socials tan normalitzats com sigui possible.

JOVÉ i VALLS (1999), citant Figuera i Bisquerra, fan referència al fet que en tot procés de transició hi ha una connotació sociològica i una de psicològica. La primera suposa el canvi d'estatus i rols i la segona té en compte tots els efectes que aquesta transició provoca sobre la persona. Aquestes reaccions estaran en funció del tipus de transició, d'on es produeix i del seu impacte.

Per aconseguir que aquest pas es faci de la millor manera possible, MARTÍNEZ (1999) assenyala que en tota transició a la vida adulta han d'estar presents tres components:

— Uns programes curriculars funcionals a secundària que permetin una vida independent i un treball un cop el jove hagi finalitzat l'escolarització.

— La creació d'una adequada xarxa de serveis i l'existència dels suports familiars i individuals necessaris, amb l'objectiu de detectar les necessitats laborals, residencials i de vida comunitària de les persones amb discapacitat.

— Una planificació de la transició que inclogui els estudiants i les seves famílies.

En aquesta planificació s'ha de veure la transició com un procés global i no com una suma d'aspectes aïllats que cal tenir en compte.

3. Treball i discapacitat

Si s'analitzen les opcions de treball que té qualsevol persona amb discapacitat, sorgeixen diferents alternatives. Si bé el desitjable seria sempre tendir a la normalització i als entorns com menys restrictius millor, la veritat és que a la pràctica són pocs els qui treballen en una empresa ordinària i molts els qui ho fan a centres específics. Trobar el perquè d'aquesta situació és realment una empresa difícil, però revisant la bibliografia en trobam alguns motius (GONZÁLEZ 1999; JURADO DE LOS SANTOS 1993; PALLISERA 1996; PALLISERA 1997; JOVÉ i VALLS, 1999):

— Uns currículums escolars poc funcionals per a la posterior entrada al món laboral.

- Poques iniciatives institucionals.
- Poca sensibilització social envers la discapacitat en general i en especial envers la persona amb retard mental.
- Desconeixement per part de l'empresari de les possibilitats que tenen les persones discapacitades.
- Sobreprotecció per part dels pares i també dels professionals.

En definitiva, les feines a què poden optar les persones amb discapacitat serien les següents:

1. Treball en empreses ordinàries

Dins aquesta fórmula de treball, podem trobar diferents alternatives per integrar la persona discapacitada en una empresa:

— El treball en condicions totalment normals i sense cap suport. És l'opció més normalitzada però també la més difícil d'aconseguir.

— Ocupació subvencionada en empreses ordinàries. A Espanya, igual que a la majoria dels països europeus, hi ha una seguit de mesures per incentivar la contractació de persones discapacitades en llocs ordinaris. Així, al nostre país trobam el sistema de quotes, pel qual totes les empreses de més de cinquanta treballadors han d'acollir en les seves plantilles un 2% de persones amb minusvalideses. En el cas de l'Administració Pública s'espera arribar progressivament a un 25% del personal contractat.

Paral·lelament trobam tot un seguit d'incentius econòmics als empresaris que cobreixen una sèrie de despeses, bé de la Seguretat Social, bé dels costos dels programes de formació (MUNTANER 1998).

— Ocupació protegida en empreses ordinàries, constituïda com una fórmula intermèdia entre les dues anteriors. Suposa la inserció de la persona discapacitada en les empreses ordinàries amb els suports necessaris per aconseguir una plena adaptació al lloc de treball. N'hi ha diferents models: els grups de treball mòbils, els «enclavaments» i el treball amb suport (VERDUGO 1995; MUNTANER 1998).

Els grups de treball estan formats de quatre o sis persones que tenen un supervisor encarregat de formar-los en el lloc de treball. Generalment desenvolupen treballs comunitaris en diferents llocs i les despeses econòmiques van a càrrec de l'empresa promotora.

Els «enclavaments» són petits grups que treballen en un lloc determinat sota la supervisió d'un professional entrenat per a la tasca o un altre treballador. El sou és responsabilitat de l'empresa en què treballen.

En darrer terme, el treball amb suport consisteix en la integració de la persona discapacitada dins l'empresa amb un suport permanent, que disminueix a mesura que el discapacitat assoleix independència i seguretat en la feina. Després seran els companys mateixos els qui oferiran les ajudes puntuals necessàries.

2. Centres especials de treball

Són empreses productives constituïdes per treballadors minusvàlids amb un triple objectiu: assegurar un treball remunerat, aconseguir l'ajustament personal i social de la persona amb discapacitat i ser un mitjà d'integració al treball en una empresa ordinària (GALÁN 1995; VEDUGO 1995; MUNTANER 1998)

3. Centres ocupacionals

Malgrat que per alguns autors no constitueixen una fórmula de treball (GALÁN 1995), i de fet així es planteja a la legislació¹, la realitat és que els centres ocupacionals són per a moltes persones discapacitades l'única alternativa a quedar a casa. En aquests tipus de centres es desenvolupen activitats de teràpia ocupacional, és a dir, s'hi duen a terme tasques laborals no productives amb la finalitat d'aconseguir l'ajustament personal i social de tots els minusvàlids que no poden accedir a altres fórmules de feina i assegurar-ne la formació per poder accedir a un centre especial de treball.

4. Habitatge

És evident que gaudir d'un habitatge és una necessitat per a tots nosaltres, però per a una persona amb discapacitat és alguna cosa més que satisfer una necessitat primària. L'habitatge es converteix en un lloc que li proporciona seguretat afectiva i un espai on pot manifestar les seves vivències i els seus estats d'ànim. En definitiva, el lloc on es viu ha de convertir-se en un punt de referència necessari (PASTOR 1993; MUNTANER 1998).

D'altra banda, l'habitatge és un fet significatiu en la persona discapacitada perquè la majoria no s'independitzen voluntàriament de la llar familiar, ni comparteixen un pis amb un grup de companys o formalitzen una relació. Les alternatives d'habitatge que té el discapacitat bàsicament són les següents (MUNTANER 1998):

a) Habitatge familiar. Representa la fórmula més desitjable, per tant s'haurien d'oferir els suports necessaris a les famílies per poder mantenir en el seu si el membre amb discapacitat. Quan aquesta possibilitat no és viable, disposam de les següents opcions, la finalitat de les quals és substituir la família d'origen i preparar la persona discapacitada per a la vida independent.

- b) Famílies tutelars.
- c) Llars residencials.
- d) Residències.

5. Oci i temps lliure

Podríem definir el temps lliure com aquell en què no hi ha obligació de realitzar una determinada tasca, condició indispensable per realitzar activitats d'oci (ESPINOSA et al. 1995). Si bé aquest temps és desitjable per a tothom, quan parlem de persones discapacitades les activitats d'oci són especialment beneficioses per les raons següents:

— L'oci no té uns estàndards que s'hagin de complir per arribar a una suposada «normalitat», sinó que la seva mesura és altament subjectiva i depèn del grau fins al qual cada un pugui gaudir.

---

¹ El RD 2274/1985, de 4 de desembre, pel qual es regulen els centres ocupacionals, assenyalava a l'article segon: «Los Centros Ocupacionales no tendrán, en ningún caso, carácter de centros de trabajo para los minusválidos de este servicio social».

— La gratificació derivada d'aquestes activitats pot compensar altres experiències negatives que pugui haver experimentat la persona amb discapacitat.

— Per als col·lectius molt afectats que accedeixen a altres rols socials amb molta dificultat, l'oci es converteix en un temps de gran importància (S. GORBEÑA 1996).

Així, les activitats d'oci afavoreixen la integració i la normalització de la persona amb discapacitat, però per aconseguir-ho calen una sèrie de factors (ESPINOSA et al. 1995):

- a) Una actitud positiva envers la integració de tots els membres de la comunitat.
- b) Disposar dels recursos necessaris per satisfer les necessitats de les persones discapacitades.
- c) Evitar barreres arquitectòniques i psicològiques.
- d) Disposar de les orientacions adients per afavorir el desenvolupament de tots els participants.

En definitiva, els objectius plantejats en tota activitat d'oci per a les persones amb discapacitat han de respondre a qüestions personals, de grup i socials (A. MADARIAGA 1996). Personals, quant al foment de la comunicació, la socialització i l'autonomia; de grup en el sentit de potenciar la pertinença al grup, la cohesió i la participació, dirigint les activitats cap a l'autogestió dels grups; i finalment socials, des del moment en què es desenvolupen les habilitats socials, la participació en activitats comunitàries i el coneixement del seu entorn.

En darrer lloc cal dir que aquests són els principals arguments per facilitar que el jove amb discapacitat esdevingui un adult de fet, compartint en la mesura de les seves possibilitats els contextos ordinaris amb la resta dels ciutadans. Que això sigui possible és una tasca de tots, de la mateixa persona discapacitada i de la seva família, dels professionals que treballen amb ambdues parts durant tot el seu cicle vital, de les institucions que han de garantir els mitjans suficients per aconseguir-ho i de la població en general, que encara s'ha de despulgar de molts perjudicis per aconseguir una societat plural.

Bibliografia

- BECERRA, M.; RUBIO, J. (1997): «Después de la edad escolar, ¿qué?». A: DOMÉNECH, J. L.; BLASCO, F.; CANTÓ, V. (coord.): *Jornadas interdisciplinarias de Educación Especial*. Marfil, Alcoi, pàg. 179-188.
- ESPINOSA, A.; GIMENO, A.; MARTÍNEZ, R.; ORDOÑO, E.; ORTEGA, J.; RELAÑO, P. (1995): *Iguales, pero diferentes. Un modelo de integración en el tiempo libre*. Editorial Popular. Madrid.
- FERRER, B.; LÁZARO, J. (1990): «Ocio y tiempo libre en el deficiente mental». A: BUENO, M.; MOLINA, S.; SEVA, A.: *Deficiencia Mental*. 2 volums. Espax, Barcelona, pàg. 341-360.
- GALÁN, M. T. (1995): «Alternativas de empleo para discapacitados psíquicos». A: *Siglo Cero*, vol. 26, núm. 3, pàg. 35-41.
- GALLIVAN-FENLON, A. (1995): «Su último año en la escuela: perspectivas de la familia y de los proveedores de servicios sobre la transición de la escuela a la vida adulta de jóvenes con discapacidad». *Siglo Cero*, vol. 26, núm. 5, pàg. 15-26.

- GARCÍA, M. C. (1997): «Transición a la vida adulta: estrategias de intervención para la integración de personas con discapacidad». A: *IV Jornades Tècniques d'Educació Especial: un món diversificat*, pàg. 308-319.
- GONZÁLEZ, L. (1999): «Análisis de las empresas con personal discapacitado». A: VERDUGO, M. A.; JORDÁN DE URRÍES, F. B. (coord.): *Hacia una nueva concepción de la discapacidad*. Amarú, Salamanca, pàg. 607-621.
- GORBEÑA, S. (1996): «Beneficios del ocio». *Minusval*, núm. 103, pàg. 19-20.
- HALPERN, A. S. (1995): «Transición: vino viejo en botellas nuevas». *Siglo Cero*, vol. 26, núm. 5, pàg. 5-13.
- IRVIN, L. K.; THORIN, E. J. (1994): «Estrés familiar asociado a la edad adulta por parte de los jóvenes con discapacidad severa». *Siglo Cero*, vol. 25, núm. 1, pàg. 27-35.
- JOVÉ, G. i VALLS, M. J. (1999): «Transición a la edad adulta y vida activa de las personas con discapacidad psíquica: reflexiones y prospectiva». A: VERDUGO, M. A.; JORDÁN DE URRÍES, F. B. (coord.): *Hacia una nueva concepción de la discapacidad*. Amarú, Salamanca, pàg. 871-878.
- JURADO, P. (1993): *Integración socio-laboral y educación especial*. PPU. Barcelona.
- MADARIAGA, A. (1996): «Programas de ocio para personas con retraso mental: una aproximación general desde la educación del ocio». *Revista de Ciencias de la Educación*, núm. 165, pàg. 111-122.
- MARTÍNEZ, N. (1999): «Programas de transición a la vida adulta: planteamientos estructurales». A: VERDUGO, M. A.; JORDÁN DE URRÍES F. B. (coord.): *Hacia una nueva concepción de la discapacidad*. Amarú, Salamanca, pàg. 425-434.
- MONTOBBIO, E. (1995): *El viaje del Señor Down al mundo de los adultos*. Fundación catalana Síndrome de Down-Masson. Barcelona.
- MUNTANER, J. J. (1998): *La sociedad ante el Deficiente Mental*. Narcea. Madrid.
- PALLISERA, M. (1996): *Transición a la edad adulta y vida activa de las personas con discapacidad psíquica*. EUB. Barcelona.
- PALLISERA, M. (1997): «La transició a l'edat adulta i vida activa de les persones amb discapacitat. Orientacions i reptes per a la intervenció educativa». *IV Jornades Tècniques d'Educació Especial: L'educació especial: un món obert i diversificat*. Barcelona.
- PASTOR, C. (1993): «Función educativa de la vivienda para la persona con disminución psíquica». *III Jornades Pedagògiques: El Deficient Mental Adult*. Document multicopiat. UIB-ICE. Palma.
- VERDUGO, M. A.; JENARO, C. (1995): «La formación profesional y la transición a la vida adulta». A: VERDUGO, M. A. (dir.): *Personas con discapacidad. Perspectivas psicopedagógicas y rehabilitadoras*. Siglo XXI, Madrid, pàg. 717-787.